

כולה והוא זכרן גדול שאין לחוש לשכחה, שמכל מקום מצד מצות למוד תורה בעצם שחייב ללמוד ביום ובלילה סגי בפרק אחד שהוא קביעות מועט – אבל איש כזה כמעט שאינו מן המציאות. אך יש דין זה גם באיש שלא למד עדיין כל התורה וגם יש לחוש לשכחה, אבל הוא אנוס משום שטרוד בפרנסתו כל היום, שמכל מקום צריך לכל הפחות לקיים מצות למוד התורה, אף שהוא אנוס מלקיים מצות למוד כל התורה. וקיום מצות למוד כל התורה יש בלימוד הדף היומי – שהרי ילמדו במשך ז' שנים כל הש"ס, ולכן הוא ענין גדול מאד' (מתוך אגרות משה יו"ד ח"ב קי).

'שאל בן דמה בן אחותו של ר' ישמעאל את ר' ישמעאל: כגון אני שלמדתי כל התורה כולה, מהו ללמוד חכמת יונת...' –

יש להבין איזו שאלה היא 'כגון אני שלמדתי כל התורה כולה' – וכי אפשר הדבר כן שיגיע האדם לסוף דעת התורה והכל יהיה ברור לפניו בלי שום ספיקות ולא יחסר לו כלום, ואפילו אם אלף שנים יחיה יש לו להוסיף עוד יותר ויותר, והלא היא ארכה מארץ מדה ורחבה מני ים. אתמהה!

אולם הביאור הוא, שהרי כתבו התוס' במנחות דס"ד ב' שהיה שם איזה צורך, דהיה קרוב למלכות, אלא שלא היה כל כך צורך צבור ע"ש. והרי התורה התירה בשעת הצורך לעסוק בדברים אחרים, וקרא כתיב ואספת דגנך, ולצורך כזה מה שהיה קרוב למלכות אילו לא למד כל התורה כולה, ואפשר שיכשל באיזה איסור בשביל אי ידיעתו, היה אסור לבטל מהלמוד וללמוד חכמת יונת, שאין נדחה הציווי והגית בו יומם ולילה בשביל הצורך שאינו כל כך גדול, אבל מאחר שלמד כל התורה וידע מה אסור ומה מותר, על זה שאל, אפשר שנכלל כבר הצורך הזה בכלל ואספת דגנך, והשיב לו שאסור, שאין הצורך הזה בכלל ואספת דגנך...

והנה אנן מה נעני אחרי הכל אנחנו חיים כהיום בתקופה איזומה, בדור יתום שלא היה כדוגמתו, נתקיים בנו את כל דברי החוזה ישעיהו בפרק ג', כי הנה האדון וכו' מסיר מירושלם ומיהודה משען ומשענה כל משען לחם וכל משען מים, גבור ואיש מלחמה שופט ונביא וכו' זקן ונשוא פנים ויועץ, חכם וכו', ובחגיגה ד"ד דרשו חז"ל: 'משען' אלו בעלי מקרא, 'משענה' – אלו בעלי משנה, 'כל משען לחם' – אלו בעלי תלמוד וכו', אין לנו הלכה ברורה בשום דבר, נתמעטו הלבבות ונתקטנו המוחות, חלק הטוב שבעמינו נפל בחרב ביד הצר, ואנחנו נשארנו באין כל, ומרוב הטרדות והצרות השכחה רבה, ואין לך יום שהצרות והטרדות הן בכלל והן בפרט מרובה מחברתה, ובמה אפשר לזכות כהיום; –

והנה בדרך כלל העצה היעוצה הברוקה והמנוסה בזה היא אך רק בהרבות תורה ועדות ה' נאמנה מחכימת פתי, שע"י לימוד התורה אפשר להשפיע הרבה יותר מכל הפעולות והמעשים, כי המעט מן האור דוחה הרבה מן החושך, ועובדא ידענא ממה ששמעתי מפיו של החפץ חיים זצ"ל, שאצלינו לימוד התורה וחיוזקה היא דבר הכי גדול...!

(מתוך הקדמת אבי עזרי למהדורה תנינא)

דף ק

'לא בבליים הם אלא אלכסנדריים הם, ומתוך ששונאין את בבליים, קורין אותם על שם בבליים'.

רבי יוסף חיים זצ"ל, בספרו רב פעלים (ח"א יו"ד נה) הביא כמה דוגמאות מדברי חז"ל בגמרא ובמדרשים וכן מן המקראות, שכינו אנשים מסוימים בשמות וכינויים של אנשים ידועים, על שם מעשיהם ותכונותיהם – הן לטובה הן להפך. (וע' לו עוד בספר ידי חיים עמ' קעד).

'זמתוך ששונאין את בבליים...' ערש"י ותוס'. משמע שהמדובר ביחס חכמי ארץ ישראל אל היהודים שבבבל. וע' במובא בסנהדרין (כט) שלשון 'שונאין' מתפרש בכמה מקומות כלפי ריחוק הדעות ופערים בין שיטות והנהגות, עד שאין דעתו של זה סובלת את של חברו. ולאו דוקא שגאה כפשוטה, בין האישים – שהיא אסורה ב'לאו' וב'עשה' מן התורה. ואף כאן נראה שזו הכוונה.

'מתתיא בן שמואל אומר: האיר פני כל המזרח עד שבחברון...' מתתיא (או 'מתיא') היה ממונה על הפייסות (שקלים ז:), וכיון שהיו מפייסים כשהאיר היום, היה מתתיא אומר 'האיר פני כל המזרח...'. – כדי להתחיל בפייס ובעבודות היום (כן פרשו רש"י ותוס'). ויש מפרשים (עפ"י סגנון המשנה והברייתא) שלא אמרו 'מתתיא בן שמואל' היה אומר, ודברי הגמרא ביומא כח, שדברי מתיא בן שמואל בתורת תנא נשנו כאן (ריטב"א שם. וע"ש תו"י תורא"ש ועוד).

'בשלמא עולת העוף... אלא מנחה אפשר דמהדר קומץ לדוכתיה וקמיץ ביממא?' גם לפי דעת חכמים (ו.) שהקומץ באופן פסול אין תקנה להחזיר הקומץ ולקמוץ שוב – כאן כיון שניתנה המנחה בכלי בלילה וסלקא דעתין שאין כלי שרת מקדש שלא בזמנו, הרי זה כאילו קמצה בעודה חולין. ועוד, אפילו אם ניתנה המנחה מבעוד יום, קמיצת לילה נחשבת כקמיצה מתוך כלי חול כיון שאינה ראויה לקדש באותה שעה. ולכן כאן כולם מודים שיכול לחזור ולקמוץ (תוס' ישנים יומא כט:). ולתירוץ הגמרא שכלי שרת מקדש בלילה – נראה מהתו"י שהקומץ נפסל ולכך אין תקנה להחזירו. ועוד אפשר לפי שהקמיצה נעשתה בפסול לכך נפסלה המנחה, כדין קמץ זר לרבנן (ו.), ואף לבן בתירא יש דעה (ו:): שאם קדש הקומץ בכלי אין תקנה להחזיר. ובתוס' כאן משמע שאמנם קמיצת לילה אינה קמיצה כלל, אלא שאין תקנה למנחה לפי שתיפסל בעלות השחר. ע' בכל הענין בחזו"א כד, ב.

'כל הקרב... בלילה – קדוש בלילה.' התוס' (כאן ובתמורה יד.) הביאו בשם רש"י שהכוונה לשמן הניתן במנורה. ודחו זאת שאין שייך על זה לשון 'קרב'. ואולם מדברי רש"י יש לשמוע ששייך גדר 'הקרב' כלפי השמן שבמנורה, ושעיקר זמנה של 'הקרב' זו בלילה. ע' בזה בשו"ת שבט הלוי ח"א קצז; רג ובח"ו קונטרס הקדשים, יג; בית ישי קכג.

'אינו קדוש ליקרב אבל קדוש ליפסל.' ואם תאמר, אם כן מה נפקותא יש בכך שאמרו כל הקרב ביום קדוש ביום – ולא בלילה, הלא גם אם קדוש בלילה ליקרב, אי אפשר להקריבו בלילה, ומיד בעלות השחר ייפסל בלינה? –

נפקא מינה אם העלהו לראשו של מזבח קודם עלות השחר, שאילו היה קדוש ליקרב – לא היה נפסל בלינה [ואפילו למאן דאמר 'לינה מועלת בראשו של מזבח', מודה שאם עלו על המזבח לא ירדו. ובהים פו.], וכיון שלא נתקדש ליקרב – אין המזבח מקדשו, שאין המזבח מקדש אלא את הראוי לו, וגם אם עלה – ירד (עפ"י חזו"א כד, ג; אגרות משה קדשים ה, ג, ע"ש).

(ע"ב) 'אפילו תימא בשלא קדם וסילק, כיון דסידרו שלא כמצוותו נעשה כמי שסדרו קוף' – הלכך אין השלחן מקדשו ליפסל. וכתב רש"י (ביומא כט:): לפי זה מה ששנינו במשנה 'יניחנה לשבת הבאה' כלומר יסלקנו ויסדרנו שוב, שהרי הסידור שסידר באחת בשבת – כסידור הקוף ואין השלחן מקדשו.

ואולם ברמב"ם משמע שיכול להשאיר הלחם וכפשות לשון המשנה. וצריך לומר שרק לענין קידוש-ליפסל אין מועיל סידור שלא בזמנו, אבל סידורו מועיל לענין שכשיגיע הזמן – קידש. ואולי לפי זה אפילו סידר קוף את המערכה – הלחם כשר, כיון שמציאות המערכה בזמנה ראויה להתקדש, הגם שחסרה מצות הסידור. וצריך עיון (עפ"י חזו"א כד, ה – עש"ע אריכות בכל הענין. וכן האריך בשיטות הראשונים בזה, באגרות משה קדשים ת, ב ג).
ע"ע רמז מן הכתוב, ב'משך חכמה' אמור כד, ח.

'לחם הפנים נאכל אין פחות מתשעה ולא יותר על אחד עשר... שני ימים טובים של ראש השנה – נאכל לאחד עשר'. כתב רש"י (בפסחים מז. ובסוכה מב): שבדוקא נקט ראש השנה – כי בזמן שנהג לחם הפנים, לא היו קיימים שני ימים טובים של גלויות.

[לגוף דברי רש"י תמה הצל"ח מדוע הוצרך לומר כן, והלא בירושלים אף בזמן הזה אין נוהג יו"ט שני. וכתב בשו"ת חתם סופר (יו"ד רנב): 'ונהירנא כד הוינא טליא, בעברי דרך ק"ק פראג, זכיתי לראות פני הגאון צ"ח זצ"ל, ואמרתי לו במה שתמה בספרו על פרש"י הנ"ל... ואמרתי לו, מי לא משכחת ליה בשרוב חכמי ישראל בחו"ל ולא הניחו כמותם בארץ ישראל, שאז מעברים שנים וקובעים חדשים בחו"ל... ואם יהיו רחוקים ע"כ יעשו שם שני ימים מספק, ויהיה גם בארץ ישראל ב' ימים טובים של גלויות, והוי מצי התנא למנקט ב' ימים טובים של גלויות סתם – אלא משום שאי אפשר זה בזמן לחם הפנים, דאז לעולם ב"ד הגדול בירושלם סמוך למקדש, אבל בזמן הזה כבר היה אפשר שיקרה כן, וכאשר היה בימי ר' עקיבא באמת... וישרו דברי בעיני הגאון ז"ל ואמר קאלוס'.

ראה ביתר הרחבה בספר 'עיונים בדברי חז"ל ובלשונם' עמ' סב.

ויש שמדייקים מדברי רש"י [ומצאו לכך סימוכים נוספים] שלאחר חורבן הבית נוהגים שני ימים טובים של גלויות גם בארץ ישראל.

וראה בספר 'דרכי חיים ושלום' (תקכד) מהג"ר אלעזר שפירא ממונקטש: 'מאד השביח מנהג החסידים והיראים בעיר הקדש ירושלים שהולכים ביום טוב שני לכבוד איסורו ולכבוד כלל ישראל אחיהם שבגולה, במלכוש שבת ויום טוב, וגם מונעים עצמם ממלאכה בפרהסיא, הגם שעל פי דינא נפסק בפוסקים להלכה שחול הוא אצלם לענין הנחת תפלין ותפילת חו"מ, מכל מקום טוב למנוע עצמו בדברים שאין נצרך כל כך, כיון שנראה מלשון רש"י... לאחר חרבן בית המקדש צריך גם בארץ ישראל להחזיק יום טוב שני של גלויות...'

ונמצא ב'זהר חי' להגה"ק מהרי"א מקמארנא (פינחס דף רלא): אם יסכימו ארץ ישראל לעשות גם כן בארץ ישראל כעת שני יו"ט כמו שאנו עושים, היה קירוב הגאולה. וסיים רבינו, הגם שלדינא לא קיימא לן כן, ומי היין לחדש דבר כזה בימינו נגד הלכות אבותינו ומנהגי רבותינו והחלטות כתבי האר"י ז"ל ומרן הבית-יוסף, על כל פנים בדבר הנ"ל יפה מנהג החסידים והיראים' (וע"ע מנחת אלעזר ח"ה; 'ארץ ישראל בספרות השו"ת' (לר"י שציפנסקי. ח"ג עמ' תעד); מנהגי ישראל ח"ב עמ' קנא).

מאידך, יש שכתבו שהנהוג יום טוב שני בארץ ישראל, יש לו לחוש משום בל תוסיף (ע' מנחת שלמה יט, ח).

‘רבן שמעון בן גמליאל אומר משום רבי שמעון בן הסגן: דוחה את יו”ט ואינו דוחה את יום צום’.
חכמים ור’ שמעון בן הסגן נחלקו האם נדרים ונדבות קרבים ביום טוב הלכך גם אפיית הלחם דוחה, אם
לאו (פסקי הרי”ד. וצ”ע מפסחים מז.).

*

ושמא תאמר למלך לא הוכנה – תלמוד לומר גם הוא למלך הוכן –
‘... כי התלמיד-חכם, אף דאמרו ב’החליל’ (סוכה נב.) דאביי נצטער אלמלא כו’ עד דתני ליה
ההוא סבא ובתלמידי חכמים יותר מכולן – מכל מקום אמרו סוף חגיגה דאין אור של גיהנם שולט
בהם לפי שכל גופן אש – דאור של גיהנם הוא אש התאוות, כמו שאמרו בעירובין (יט.) שהכל
יורדין על עסקי הנם, ונאמר רוחכם אש תאכלכם – שמהחטא עצמו נעשה האש של גיהנם, ועל
כן, אף דאיתא במנחות (ק.) גם הוא למלך הוכן – הוא הת”ח דבו היצר גובר יותר, הוא רק דרך
הכנה, לא דרך שליטה ח”ו, כי אש התורה היא אש אוכלת אש – דגיהנם, ואין צריך הגנה
כלל...’ (מתוך לקוטי מאמרים לר”צ הכהן, עמ’ 183. וע”ע כעין זה בספרו תקנת השבין טו, עמ’ 150).

*

‘הרואה אומר ברקאי’ –

‘הרואה – פירושו מי שעניו פקוחות וחכמת אלקים בקרבו, יוכל להבחין בין יום ובין לילה גם
בשבתו בחדר סגור ואופל, בהרגשתו השינוי בחינת יום שהוא בוקר, זמן החסד וגדלות המוחין,
ובין בחינת לילה. וזה הרואה אומר ברקאי’ (עבודת ישראל, ליום הכפורים).

פרק שנים עשר – ‘המנחות והנסכים’

‘המנחות והנסכים שנטמאו – עד שלא קדשו בכלי יש להם פדיון. משקידשו בכלי אין להם פדיון’.
עיקר הענין, שדבר הצריך כלי ועדיין לא ניתן בכלי אינו מוכן להקרבה ולא חלה עליו קדושת הגוף
אלא קדושת דמים בעלמא, לכן יש לו פדיון. הלכך, כיון שלמדו (לעיל צו.) שכל המנחות יש בהם מעשה
כלי, לכן לא קדשו קדושת הגוף עד שיתקדשו בכלי. וכן הנסכים, אפשר מדכתיב ויין לנסך שלשית
ההין וכדומה – לומר שהמדות מקדשים את הנסכים, ולפיכך נמשחו המדות – לקדש את הניתן לתוכן
(עפ”י שו”ת הרשב”א ח”א לא).

ע’ בסו”ס חרושי מרן רי”ז הלוי עמ’ 261 במכתב מי”ט סיון תרצ”ג.

דף קא

‘... והני נמי אע”ג דנטמאו כטהורים דמו, דעצים ולבונה לאו בני אשווי אוכלא נינהו אלא חיבת
הקודש משוה להו אוכלא, דעצים כמה דלא משפי להו לגזירין לא מיתכשרי...’. משמע – כן כתבו